

OSIGURAVAJUĆE KOMPANIJE NA FINANSIJSKOM TRŽIŠTU U REGIONU

VLADIMIR KAŠČELAN, Ekonomski fakultet Podgorica

BOŠKO RADULOVIĆ

Apstrakt: *Osiguranje je danas jedna od najrazvijenijih djelatnosti u svijetu, sa ogromnim finansijskim kapacitetima i fondovima. Ako izuzmemo Sloveniju i Hrvatsku, možemo zaključiti da tržište osiguranja regije zaostaje za razvijenim zemljama Evrope. Za razliku od zemalja u okruženju, tržište osiguranja u Crnoj Gori prilično je nerazvijeno i kao takvo zahtijeva što hitnije reforme.*

Osim životnog i dobrovoljnog penzijskog osiguranja, očekuje se razvoj i drugih proizvoda osiguranja što bi svakako trebalo da poboljša položaj osiguravajućih kompanija na finansijskom tržištu i omogući dalji razvoj osiguranja i regiona u cjelini.

Ključne riječi: *osiguranje, premija, životno i neživotno osiguranje, finansijsko tržište, hartije od vrijednosti.*

Abstract : *Insurance is today one of the most developed activities in the world, with immense financial capacities and funds. If we exempt Slovenia and Croatia we can conclude that the insurance market of the region is behind the developed European countries. In contrast to neighbouring countries, insurance market in Montenegro is rather undeveloped and demands urgent reforms.*

Apart from life and voluntary pension insurance, the development of other insurance products is expected and this should improve the position of insurance companies in the financial market and enable further development of insurance and the region in general.

Key words: *insurance, premium, life and non-life insurance, financial market, securities.*

(JEL classification: G 22)

Original scientific paper; Recived: May 26, 2008

1. Crnogorsko tržište osiguranja i region

Kad govorimo o stanju i perspektivama osiguranja u regionu neminovno je sagledati karakteristike makroekonomskog ambijenta u kome posluju osiguravajuće kompanije. U poslednjih 15 godina odlika našeg makroekonomskog ambijenta bila je pad fizičkog obima industrijske proizvodnje i pad društvenog bruto proizvoda. Hiperinflacija, rat, loše vođena makroekonomska politika, korupcija i kriminal, kulminirali su dubokom društveno ekonomskom krizom koja donekle i danas karakteriše neke zemlje bivše Jugoslavije.

Dva su faktora koja karakterišu makroekonomski ambijent regiona: oskudnost finansijskih instrumenata koji koče dalji razvoj osiguranja tj. nerazvijenost finansijskog tržišta kao i nizak nivo investicione aktivnosti usled nedostatka finansijskih sred-

stava. Sve zemlje bivše Jugoslavije već su uspostavile domaća tržišta hartija od vrijednosti (HOV). Kada je riječ o nerazvijenosti tržišta osiguranja u regionu ona se najbolje može istaći upoređivanjem sa razvijenim tržištem Evropske Unije, na osnovu tabele br. 1.

Razvijenost sektora osiguranja zavisi od nivoa privrednog razvoja. Promjene u političkom i privrednom okruženju u velikoj mjeri su uticale i na razvoj osiguranja u zemljama regiona. Do 90-tih godina prošlog vijeka zemlje u regionu je karakterisalo prisustvo malog broja osiguravajućih kompanija. Osiguravajuće kompanije u državnom vlasništvu imale su potpuni monopol tako da je odsustvom konkurencije smanjena motivacija za inovativnost i razvoj sektora osiguranja. Ponuda osiguravajućih kompanija uglavnom je bila orjentisana na neživotna odnosno obavezna osiguranja. Izuzev Slovenije, osiguravajuće kompanije ostalih zemalja regiona nijesu dovoljno

radile na razvoju životnog osiguranja. Na nizak nivo razvoja životnog osiguranja uticao je i nizak životni standard, nedovoljna informisanost kao i loša isku-

stva osiguranika u pogledu obezvređivanja naknade zbog dejstva inflacije.

Tabela br.1. Pregled dominirajućih karakteristika sektora osiguranja regiona i EU na finansijskim tržištima - sličnosti i razlike

R.b.	Na tržištima Evropske Unije	Na tržištima regiona
1.	Znanje, obrazovanje, permanentna stručna obuka i inovacije u sektoru osiguranja	Neznanje, neobrazovanje, AD HOC obuka i improvizacije u sektoru osiguranja
2.	Politička, državna i monetarna logistika u sektoru osiguranja	Izostanak političke volje i logistike "Potemkinova sela" u sektoru osiguranja
3.	Finansijska trgovina za sektor osiguranja je slobodna, javna, transparentna i regulisana	Finansijska trgovina za sektor osiguranja je tajna, netransparentna i privilegovana
4.	Predmet trgovine su standardizovani i multilateralni finans. proizvodi i strategije	Predmet trgovine su bilateralni tržišno nepodobni instrumenti i finansijska "rinfuza"
5.	Trgovci sektora osiguranja su etički i poslovno kodifikovani i prisutni su profesionalni timovi diler-brokera, disponenta i dispečera	Trgovci sektora osiguranja su priučeni, a pojedinci su bez etičkih kodeksa i bez ikakve podrške disponenta i pozadinskih službi/dispečera
6.	Finansijska tržišta za sektor osiguranja su jeftina, efikasna, sa manje opstrukcija i apsurdna, više bezbjedna, manje krizna i nestabilna	Finansijska tržišta sektora osiguranja su skupa, neefikasna, puna tržišnih apsurdna i opstrukcija, nestabilna i krizna
7.	Vlast u sektoru osiguranja je decentralizovana, a informacije su centralizovane	Vlast u sektoru osiguranja je centralizovana a informacije decentralizovane
8.	Sektor osiguranja je funkcionalno-organizaciono i tehnološki savremen, internacionalizovan i u nacionalnom DBP-u učestvuje sa oko 20% do 30%	Sektor osiguranja je konzervativan sa svih aspekata (funkcionalno, organizaciono i tehnološki), dominantno lokalna i u nacionalnom DBP-u učestvuje samo sa oko 5%
9.	Sektor osiguranja učestvuje na kreditno-depozitnom, novčanom, deviznom i investicionom zajmovnom tržištu samo sa 5% (1 + 4), a na svim ostalim sa 95%.	Sektor osiguranja učestvuje na kreditno-depozitno novčanom deviznom i investicionom zajmovnom tržištu sa 85% (51 + 16 + 18), a na svim ostalim sa 15%

Izvor: Pregled "Struktura institucionalnih učesnika na finansijskim tržištima SAD, EU i SCG"

Prelazak na tržišnu ekonomiju polako dovedi i do promjena u osiguranju pri čemu se počinju koristiti iskustva razvijenih zemalja. U tom pogledu preduzimaju se mjere na izmjeni zakonskih propisa, demonopolizaciji i regulisanju nadzora nad sektorom osiguranja. Zakonski propisi u većini zemalja se usaglašavaju sa Evropskom Unijom, državne osiguravajuće kompanije se privatizuju i dolazi do ulaska stranog kapitala u sektor osiguranja kao i do povećanja broja osiguravajućih kompanija koje posluju na tržištu. Ove promjene se ne odvijaju jednako u svim zemljama regiona. Dostignuti nivo razvoja sektora

osiguranja u pojedinim zemljama najbolje se može vidjeti iz tabele br. 2 u kojoj su dati makropokazatelji i pokazatelji razvoja osiguranja u regionu u 2006. godini.

Nedovoljna razvijenost sektora osiguranja u zemljama regiona smanjuje i njegov doprinos u stimulanju privrednog razvoja, naročito kada je riječ o životnom osiguranju. Međutim, postojeća makroekonomska klima u većini zemalja odgovara razvoju osiguranja. Približavanje zemalja regiona Evropskoj Uniji svakako će doprinijeti razvoju osiguravajuće djelatnosti i opštem privrednom razvoju regiona.

Tabela br.2. Makroekonomski pokazatelji i pokazatelji razvoja osiguranja
U regionu u 2006. godini

POKAZATELJI	Bosna i Hercegovina	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Srbija	Crna Gora
BDP (mil.€)	10.500	34.220	4.956,7	30.453	24.254,8	2.003,6
Br. stan. (mil)	4.498,9	4.441	2.041	2.010,3	7.461	620,1
BDP per capita (000 €)	2,73	7,70	2,4	15,167	3,27	3,23
Prosječna mjes. neto zarada (€)	300	593,31	227	819	271	282
Ukupna bruto premija (mil. €)	265,6	1.117	85,1 *	1.725	485	40,4
Bruto premija per capita (€)	59,04	251,54	41,7	862	65	65
Bruto premija u % BDP	2,53	3,26	1,88	5,8	2	2,02
Broj osigurav. kompanija	17	22	10	20	17	6
Učešće život. osiguranja (%)	13,91	26,47	2	31,34	10,6	5
Učešće neživot. osiguranja (%)	86,09	73,53	98	68,66	89,4	95

* *Napomena:* Podaci o iznosu i strukturi ukupne bruto premije Makedonije se odnose na 2005. godinu.

Opšta karakteristika tržišta osiguranja u regionu, osim niskog nivoa razvijenosti, je i izraženo nepovjerenje u osiguranje. Na nepovjerenje u osiguranje pored prisutnog kašnjenja i izbjegavanja isplate naknada uticalo je i dejstvo inflacije krajem prošlog vijeka, naročito po pitanju životnog osiguranja.

Nestabilnost sektora osiguranja je posledica slabosti u upravljanju osiguravajućim kompanijama i nedostatku kontrole. Jačanje propisa i kontrole je od velikog značaja za razvoj tržišta kapitala. Za sprovođenje ovih funkcija je neophodno obrazovati sposoban i profesionalan kadar.

Slaba razvijenost sektora osiguranja je direktna posledica nedovoljne privredne razvijenosti, usporenog procesa privatizacije i ukupnih ekonomskih reformi regiona, nezaposlenosti stanovništva i njegove slabe kupovne moći, usled čega imamo i nedovoljnu zastupljenost kako životnog tako i neživotnog osiguranja. S druge strane osiguravajuće kompanije posluju na nedovoljno razvijenom finansijskom tržištu, a sve se više suočavaju i sa nedostatkom visoko stručnog kadra iz oblasti osiguranja. Kao posledica navedenih problema koji su prisutni na tržištu osi-

guranja, region još uvijek zaostaje za razvijenim zemljama Evrope.

O niskom nivou razvoja regiona govori visoko učešće premija osiguranja od automobilske odgovornosti i malo učešće premije životnog osiguranja.

Struktura portfelja osiguranja za zemlje iz regiona data je u tabeli br.3.

Za Crnu Goru i njenu industriju osiguranja karakteristično je mala zastupljenost osiguranja imovine što je, između ostalog, posljedica odsustva navike pravnih i fizičkih lica da osiguravaju imovinu. Što se tiče osiguranja života, teška ekonomska i socijalna situacija uslovlila je da broj polisa životnog osiguranja nije na zadovoljavajućem nivou, tako da ukupna premija životnog osiguranja zauzima veoma nisko učešće u ukupnoj premiji osiguranja. Ovo je rezultat više faktora. Jedan od glavnih jeste prilično nizak standard života. Očekivati je da će se ova situacija u narednom periodu popraviti, imajući u vidu ekonomski rast i razvoj, novu regulativu i sve dinamičnije reforme u oblasti penzijskog, zdravstvenog kao i sveukupnog privrednog sistema Crne Gore.

Tabela br.3. Struktura portfelja osiguranja za zemlje iz regiona u 2005 godini

	BOSNA I HERCEGOVINA	HRVATSKA	MAKEDONIJA	SLOVENIJA	SRBIJA
AUTOODGOVORNOST	56,22%	31,86%	44,33%	19,60%	24,10%
KASKO OSIGURANJE	9,15%	11,99%	12,07%	8,90%	13,25%
OSIGURANJE IMOVINE	12,90%	23,63%	30,51%	15,70%	44,20%
NEZGODA	8,45%	6,92%	10,88%	6,60%	7,24%
ŽIVOTNO	9,84%	23,68%	2,00%	29,40%	7,1%
ZDRAVSTVENO	1,87%	1,92%	0,15%	19,80%	1,55%

Izvor: Savjetovanje "Savremeni trendovi u razvoju tržišta osiguranja"

Evidentni su i problemi formiranja statistike osiguranja po pojedinim homogenim grupacijama rizika, zatim problemi formiranja tarifa osiguranja posebno kod autoodgovornosti kao najčešćeg vida osiguranja kod nas, kao i problemi kada je u pitanju određivanje maksimalnog samopridržaja, maksimalno moguće štete i ocjena matematičke rezerve itd. Svi ti problemi ugrožavaju likvidnost i solventnost

osiguravača, i na taj način narušavaju osnovni princip i suštinu postojanja osiguranja - blagovremenu nadoknadu štete osiguranicima, što dovodi do gubljenja povjerenja osiguranika u instituciju osiguranja.

Struktura portfelja osiguranja u Crnoj Gori prikazana je u tabeli 4 koja slijedi.

Tabela br.4: Visina premije (u 000 €) i učešće po vrstama osiguranja u Crnoj Gori

pozicija	2005	% učešća	2006	% učešća
imovinska osiguranja	9.424	29,4	10.908,27	27
osiguranja od nezgode	5.831	18,2	6.868,17	17
obavezna osiguranja	15.946	49,8	20.604,51	51
osiguranja života	821	2,6	2.020,05	5
Ukup. bruto premija	32.022	100	40.401	100

Izvor: Ministarstvo finansija Crne Gore

Iz tabele br. 4 u kojoj je prikazano učešće premije po vrstama osiguranja vidi se da najveće učešće u ukupnoj bruto premiji osiguranja u Crnoj Gori, iz godine u godinu, imaju obavezna osiguranja, a najmanje životno osiguranje koje je u 2006 god. u ukupnoj premiji osiguranja učestvovalo sa svega 5 %. Međutim, trend rasta životnog i neživotnog osiguranja nastavio se i u 2006. godini tako da je ostvarena bruto premija životnog osiguranja iznosila 2,020 miliona eura, odnosno oko 2,46 puta više u odnosu na premiju životnog osiguranja u 2005. godini, dok je premija neživotnog osiguranja povećana za oko 23% i u 2006. godini iznosila je oko 38,4 miliona eura. Iz navedenih podataka se može zaključiti da je bruto premija osiguranja u Crnoj Gori u 2006. godini dostigla iznos od 40,401 miliona eura (65 € po stanovniku), što predstavlja rast od oko 26,17% u odnosu na 2005. godinu, i iznosila je približno 2,02% od BDP-a Crne Gore u 2006 godini.

Upoređivanje navedenih podataka po zemljama regiona dovodi do zaključka da su tržišta osiguranja Slovenije i Hrvatske dosta razvijenija u odnosu na druge zemlje regiona, dok su tržišta Srbije, Crne Gore, BiH i Makedonije na približno istom (niskom) nivou. Slovenija je vodeća zemlja regiona prema procentu premije od bruto nacionalnog proizvoda i premiji po stanovniku. Uključivanje Slovenije u Evropsku Uniju imalo je pozitivan uticaj na tržište osiguranja, tako da se pozitivan efekat članstva u

Evropskoj Uniji očekuje i za tržišta osiguranja drugih zemalja regiona.

2. Uporedna analiza strukture plasmana osiguravajućih kompanija razvijenih i nekih zemalja regiona

Osiguravajuće kompanije u Americi raspoložu ogromnim sredstvima i po veličini aktive su na drugom mjestu, odmah iza banaka. Sektor osiguranja u ovim zemljama postao je poslije bankarskog sektora najvažniji učesnik koji neposredno utiče na uspješan rad i razvoj svih oblika finansijske trgovine i finansijskog tržišta uopšte.

Osiguravajuće kompanije na finansijskim tržištima razvijenih zemalja imaju veliki značaj kao institucionalni investitori i taj značaj proizilazi iz veličine njihovog kapitala, iz uticaja kojeg osiguravajuće kompanije imaju na kreiranje i prodaju finansijskih instrumenata, kao i iz njihovog raznovrsnog finansijskog posredovanja na ovim tržištima.

U posljednje vrijeme učesnici na finansijskom tržištu se ne zadovoljavaju više tradicionalnim pasivnim pristupom upravljanja investicionim portfoliom, kupovinom i držanjem hartija od vrijednosti, već prelaze na aktivno upravljanje portfoliom, planirajući profitabilnost investicija s odgovarajućim nivoom rizika.

U tabeli br.5. data je struktura aktive i pasive u zbirnom bilansu kompanija za životno osiguranje u SAD.

Tabela br. 5. Struktura aktive i pasive u zbirnom bilansu kompanija za životno osig. u SAD

<i>Bilansne stavke</i>	<i>Iznos (u mlrd. US dolara)</i>	<i>Procenat</i>
AKTIVA		
Obveznice	1,393.2	43.9
Akcije korporacija	91.5	2.9
Hipoteke	229.8	7.2
Nekretnine	23.5	0.7
Zajmovi na podlozi polise	100.7	3.2
Gotovina i kratkoročne investicije	57.6	1.8
Ostala aktiva	134.6	4.2
Sredstva na posebnom računu	1,141.6	36.0
	3,172.7	100.0
PASIVA I NETO IMOVINA		
Rezerve		44.0
Potraživanja po osnovu polisa	1,395.3	1.0
Obaveze na ime premije		6.9
Ostale obaveze	31.9	6.5
Poslovi vezani za poseban račun	219.1	35.9
Višak i neto imovina	204.8	5.8
	1,138.4	100.0
	183.3	
	3,172.7	

Izvor: *Prilagodeno Flow of Funds Accounts of the United States, FED, 2001*

U strukturi aktive kompanija za životno osiguranje različiti oblici finansijske aktive činili su preko 50% njene vrijednosti. Pri tom, dominantno mjesto pripada:

- ❑ obveznicama sa učešćem od 43.9%, i
- ❑ hipotekama sa učešćem od 7.2%.

Kada je riječ o obveznicama kao stavki aktive, treba istaći da dominiraju obveznice korporacija, i to one koje imaju najviši rejting na tržištu kapitala. Njihovu dominantnost treba povezati sa njihovom dugoročnom prirodom koja korespondira dugoročnoj prirodi ugovora o životnom osiguranju. Municipalne obveznice učestvuju sa relativno malim procentom.

Nasuprot obveznicama i hipotekama, kompanije za životno osiguranje su relativno malo ulagale u akcije korporacija, pa je njihov udio u ukupnoj aktivni iznosio svega 2.9%. To samo pokazuje koliko su kompanije za životno osiguranje izbjegavale veliku izloženost riziku da usled naglog pada cijena akcija iz njihovog portfolija zabilježe velike gubitke, što se inače, desilo mnogim investicionim bankama tokom 2001. i 2002. godine.

S aspekta mogućih plasmana kompanija za životno osiguranje u domaćoj ekonomiji, relativno značajnu stavku, u tabeli br.5, predstavljaju zajmovi

odobreni na podlozi polisa životnog osiguranja. Ti zajmovi su u SAD-u iznosili 100,7 mlrd. USA dolara i činili su 3,2% ukupne aktive kompanija za životno osiguranje. Kao kamatonosna aktiva kompanija za životno osiguranje ovi zajmovi su posebno važni za korisnike osiguranja u uslovima smanjene likvidnosti tržišta novca zbog restriktivne monetarne politike. Zajmovi odobreni po osnovu polisa životnog osiguranja omogućavaju korisnicima osiguranja da lakše dođu do likvidnih sredstava za izmirivanje sopstvenih obaveza. Tokom velike depresije ti zajmovi su u SAD-u dostizali čak 18% aktive kompanija za životno osiguranje.

Osiguranje života u Crnoj Gori i regionu je nerazvijeno te je investicioni potencijal sektora osiguranja mali i u relativnom odnosu (u odnosu sa drugim institucionalnim investitorima) i u apsolutnom odnosu (kada se upoređi sa ukupnim investicijama u regionu). S druge strane, u regionu nema mnogo dugoročnih investicionih instrumenata koji su predmet ulaganja osiguravajućih kompanija. Npr. na Beogradskoj berzi nalaze akcije iz privatizacije i obveznice stare devizne štednje, dok municipalnih i korporativnih obveznica gotovo i nema. Nerazvijenost i nestabilnost finansijskog tržišta utiču na to da je udio sektora osiguranja u opštem obimu investicija u regionu neznatan.

Tabela br.6 Struktura aktive osiguravajućih kompanija u Srbiji i Crnoj Gori

Aktiva	na dan 31.12.2004.	na dan 31.12.2005.	na dan 31.03. 2006.
Nekretnine, oprema i investicije u nekretninama	45,7 %	36,2 %	27,7 %
Kratkoročni finansijski plasmani	10,8 %	18,0 %	24,4 %
Dugoročni finansijski plasmani	13,8 %	12,9 %	13,2 %
Potraživanja	20,2 %	18,0 %	21,5 %
Gotovine	6,7 %	7,2 %	5,3 %
Ostalo	2,8%	7,7 %	7,8 %

Izvor: Narodna banka Srbije

Tabela br.7. Struktura pasive osiguravajućih kompanija u Srbiji i Crnoj Gori

Pasiva	na dan 31.12.2004.	na dan 31.12.2005.	na dan 31.03. 2006.
Kapital i rezerve	50,8 %	40,1 %	38,3 %
Tehničke rezerve	37,2 %	49,3 %	50,0 %
Matematičke rezerve	5,5 %	8,4 %	9,2 %
Prenosne premije	14,6 %	23,9 %	26,1 %
Rezervisane štete	15,5 %	16,2 %	14,1 %
Ostale tehničke rezerve	1,6 %	0,7 %	0,7 %
Ostalo	12,0 %	10,7 %	11,7 %

Izvor: Narodna banka Srbije

Iz tabela br.6. i br.7. u kojima su date strukture aktive i pasive osiguravajućih kompanija u Srbiji vidi se da ulaganja u nekretnine iz godine u godinu opadaju dok ulaganja u kratkoročne finansijske plasmane i tehničke rezerve za isti vremenski period osjetno rastu.

U Crnoj Gori finansijske institucije, finansijski instrumenti i finansijska infrastruktura se intenzivno razvija, ali još uvijek nedovoljno. To je posledica toga što glavni emitenti, banke i preduzeća, posluju u vrlo nepovoljnom poslovnom okruženju koje je opterećeno nelikvidnim plasmanima, nenaplativim potraživanjima i domaćim i spoljnim dugovima. Finansijski instrumenti i poslovi na finansijskom tržištu su nedovoljno razvijeni. Finansijsko tržište bi trebalo da bude glavna poluga efikasne alokacije slobodnog novca, štednje i kapitala. Formiranjem stabilnog i razvijenog finansijskog tržišta omogućiće se osiguravajućim kompanijama intenzivnije učesće u poslovanju i plasmanu svojih sredstava.

Kao posledicu očekivanog dinamičnog ekonomskog razvoja regiona analitičari predviđaju rast vrijednosti u raznim proizvodima industrije osiguranja za oko 16%. U narednom trogodišnjem periodu očekuje se rast finansijske imovine u regionu po stopi od desetak posto godišnje, s tim da se najbrži rast očekuje kod penzijskih fondova (19 %). Nešto je niži regionalni prosjek očekivanog godišnjeg rasta imovine u polisama osiguranja (15%) i investicionim fon-

dovima (14%), a zanimljivo je da najsporiji rast u regionu analitičari očekuju u vrijednostima direktnih ulaganja građana u dionice, samo 5% godišnje. U strukturi ukupne finansijske imovine vrijednost uložena u penzijske fondove u narednom periodu će se povećavati kao posledica različitih faza primjene penzijskih reformi u pojedinim zemljama regiona.

Osiguravajuće kompanije iz regiona moraju prilagođavati svoje poslovanje i investiranje sredstava svjetskim standardima, prateći iskustva zemalja sa razvijenim finansijskim tržištima.

Iz tabela br.8 i br.9 možemo zaključiti da je portfolio plasmana osiguravajućih kompanija u Crnoj Gori i Srbiji (SCG) doskora bio veoma siromašan i nepovoljan u poređenju sa strukturom portfolija razvijenih zemalja. Finansijsko tržište karakterisala je siromašna ponuda finansijskih instrumenata. Pored toga prisutan je veliki stepen rizika tj. odsustvo upravljanja istim u sektoru osiguranja. Osiguravajuće kompanije najviše ulažu na kratkoročnom finansijskom tržištu, za razliku od sektora osiguranja u Evropskoj Uniji gdje je ta struktura izraženija u korist tržišta kapitala (70%). Osiguravajuće kompanije SCG pretežno se pojavljuju na tržištu novca i to na njegovom najskupljem i najmanje transparentnom segmentu, bilateralnom kreditno-depozitnom tržištu. Zbog razvitka tržišta kapitala danas je situacija mnogo povoljnija, ali još uvijek nedovoljno.

Tabela br.8: Struktura finansijskog tržišta EU i SCG prema relativnim pokazateljima (2000.g.)

R/B	NAZIV TRŽIŠNOG SEGMENTA NA KOME UČESTVUJE SEKTOR OSIGURANJA	EU (%)		SCG (%)	
I	Na novčanim tržištima od toga otpada na: Eskontno tržište Lombardno tržište Tržište žiralnog novca Tržište kratkor. HOV-Dis. i report. Kreditno i depozitno tržište	19	3 2 1 12 1	59	- - 3 5 51
II	Devizno i intern. tržište, od toga: Devizno-valutno tržište Kreditno i depozitno devizno trž.	1	1 0	16	- 16
III	Tržište kapitala od toga: Berzansko tržište-akcije i obveznice Hipotekarno tržište-založnice Zajmovno inv.i dep. tržište	70	60 6 4	21	- 3 18
IV	Vanbilansna aktiva i svop. fjučers i opciona terminska tržišta	10		4	
U K U P N O		100		100	

Izvor: *Prilagodeno Flow of Funds Accounts of the United States, FED, 2001*

Tabela br.9. Tabelarni prikaz strukture finansijskih institucija u SAD, EU i SCG

FINANSIJSKE INSTITUCIJE	SAD	EU	SCG
Poslovne banke	18,4	36,4	88,3
Štedionice	3,6	19,6	5,8
Kreditne unije	1,3	11,8	-
Ukupno depozitno-kred. institucije	23,3	67,8	94,1
Osiguranje života	8,9	7,1	0,8
Ostala osiguranja	2,4	3,7	0,4
Ukupno osiguranje	11,3	10,8	1,2
Privatni penzioni fondovi	12,3	1,0	0,1
Državni penzioni fondovi	6,2	10,0	0,5
Ukupno penzioni fondovi +osiguranje	18,5 29,8	11,0 21,8	0,6 1,8
Investicioni fondovi-otvoreni	11,9	0,8	-
MMMF	5,6		
Investicioni fondovi-zatvoreni	0,4	0,6	-
REITs	0,2	-	-
Ukupno investicioni fondovi	18,1	1,4	-
Državne finansijske institucije (GSE)	5,9	3,2	2,8
Sekuritizacija potraživanja (ABS)	5,4	1,8	-
Finansijske kompanije	3,2	-	-
Hipotekarne finansijske institucije	0,1	0,9	-
Brokери i dileri	3,7	1,1	1,3
Hipotekarni "poolovi"	7,4	2,0	
Funding kompanije	3,0	-	
Ukupno finansijske institucije	100	100	100

Izvor: *Prilagodeno Flow of Funds Accounts of the United States, FED, 2001*

Na osnovu svih ovih pokazatelja može se izvesti veliki broj zaključaka od kojih je osnovni da je učešće sektora osiguranja, posmatrano za Crnu Goru i Srbiju, 12 puta manje od učešća sektora osiguranja u EU, odnosno preko 16 puta manje od učešća sektora osiguranja u SAD.

Sadašnje stanje na tržištima kapitala u zemljama u regionu upućuje na zaključak da potencijalna tražnja nije zadovoljena. Kao primjer za to navešćemo fondove socijalnog osiguranja i penzione fondove, koji su pod upravom države i nijesu dovoljno korišćeni u smislu zarađivanja a kojima se u mnogim zemljama upravlja neefikasno. Investicioni fondovi u mnogim zemljama tek su u začetku, a isto važi i za institucionalnu štednju. Samo manji dio privatne štednje ulaže se preko tržišta hartija od vrijednosti. Posledica ovoga je da velika preduzeća pribavljaju kapital u inostranstvu, jer mala domaća tržišta ne mogu da ih podmire. Za mala i za srednja preduzeća važi da pribavljaju kapital kod banaka, umjesto da emituju akcije. Nepoznavanje finansijskih instrumenata kočnica je njihovog efikasnijeg i masovnijeg korišćenja.

3. Stanje djelatnosti osiguranja u Crnoj Gori

Osiguranje kao značajan segment privrede je u tijesnoj sprezi sa privrednim aktivnostima. Stepenn razvijenosti osiguranja u nekoj zemlji uslovljen je stepenom njene ekonomske razvijenosti. Stoga karakteristike makroekonomskog ambijenta u kome posluju osiguravajuće kompanije neposredno uslovljavaju karakteristike osiguranja.

U osiguranju su više nego u bilo kojoj drugoj djelatnosti isprepleteni pojedinačni i globalni interesi što mu daje poseban značaj u privrednom životu svake zemlje. Osiguravajuće kompanije plasiraju tj. ulažu svoja sredstva u modernizaciju privrede, podizanje novih kapaciteta, finansiranje izvoza i slično, čime doprinose razvoju privrede, istovremeno ostvarujući prihod ne izlažući se suviše velikom riziku.

Mala i srednja preduzeća predstavljaju ekonomsku budućnost svake zemlje, ali vidimo da bankarski sistem još uvijek ne kreditira i ne podstiče razvoj malih i srednjih preduzeća. Bez rasta industrijske proizvodnje ne možemo očekivati ni razvoj osiguranja. Ranije, kada smo bili srednje razvijena evropska zemlja, na osiguranje industrije je otpadalo 70% ukupnog jugoslovenskog portfelja osiguranja.

Bez ulaska stranog kapitala i stranih osiguravajućih kompanija u zemlje regiona ne možemo očekivati razvoj životnog osiguranja kao ni dobrovo-

lnog penzijskog i dobrovoljnog zdravstvenog osiguranja koja takođe spadaju u grupu osiguranja lica. Kočnica tome je potencijalna politička nestabilnost u nekim djelovima regiona.

Nezaposlenost i niske zarade uticali su na nivo razvijenosti životnog osiguranja, kao i osiguranja imovine građana. Građani u zavisnosti od platežne moći, mogu sebi da priušte jedino neke obavezne vidove osiguranja, prije svega se misli na osiguranje od autoodgovornosti. Tome treba dodati i njihovo nepovjerenje u bilo koji vid štednje pa i u životno osiguranje kao jedan od najboljih vidova štednje. U bliskoj prošlosti hiperinflacija je u potpunosti obezvrijedila depozite tako da će biti potrebno vrijeme da se povrti povjerenje.

Nijesu samo stanje privrede, nizak nacionalni dohodak po stanovniku, a samim tim i slaba kupovna moć građana, jedini uzroci loše razvijenosti osiguranja u regionu, već na razvijenost osiguranja utiče i odnos stanovništva prema instituciji osiguranja i shvatanju njegovog značaja.

Sa aspekta nacionalne ekonomije posebno je značajno podsticanje razvoja životnog i dobrovoljnog penzijskog osiguranja budući da osiguravajuće kompanije i penzijski fondovi kao institucionalni investitori doprinose razvoju tržišta kapitala. Ono što nam preostaje je da se u bliskoj budućnosti suočimo sa činjenicom da moramo da izvršimo radikalne zakretnosti u strukturi portfelja osiguranja, odnosno da akcenat stavimo na rast i razvoj svih oblika životnog osiguranja i da sistemom edukacije, marketinških aktivnosti krenemo u mukotrpan posao osiguranja srednjih i malih privatnih preduzeća koja su danas u velikom broju ili potpuno neosigurana, ili neodgovarajuće osigurana.

Neophodan uslov za razvoj osiguranja, a prije svega životnog jeste stabilnost domaće valute. Taj uslov je ispunjen. Međutim, nizak nacionalni dohodak po stanovniku, a time uslovljena i kupovna moć stanovnika su kočnica razvoju životnog osiguranja kod nas.

U toku 2006 godine ubrzan je proces privatizacije u odnosu na prethodnu godinu. Ekonomska neminovnost je završetak procesa privatizacije što će uvećati ostvarene pozitivne efekte na crnogorskom tržištu kapitala. Kapital mora da dobije vlasnika jer je to osnovni uslov za bilo kakav napredak u našoj zemlji. Tržište kapitala u Crnoj Gori je relativno mlado ali ima vrlo dobru perspektivu zahvaljujući ekonomskom razvoju i kontinuiranom rastu berzanskog poslovanja. Transakcije na tržištu kapitala u značajnom dijelu kompanija u Crnoj Gori, produkovale su pozitivne promjene (promjena strukture vlasništva,

restrukturiranje proizvodnih programa, i inoviranje komercijalnog, upravljačkog i finansijskog menadžmenta). Tržište kapitala direktno ili indirektno mijenja smisao života, jača i razvija kulturu štednje i osiguranja, postaje motiv ulaganja i put ostvarivanja dobiti i povećanja kvaliteta života

Evidentno je da je u Crnoj Gori došlo do suštinskih promjena u ekonomskom razvoju zemlje, koje će se svakako snažno odraziti i na oblast djelatnosti osiguranja. Uzimajući u obzir započete promjene u svojinjskoj transformaciji, otvaranje prema svijetu i prodor stranog kapitala, možemo očekivati veoma brze promjene u strukturi, veličini i broju osiguravajućih kompanija u zemlji. U tom smislu izmijenjeno zakonodavstvo utiče i na strukturu i veličinu portfelja osiguravajućih kompanija, a osiguravajuće kuće će ponuditi tržištu sasvim sigurno, pored postojećih vrsta osiguranja i neke produkte ličnih i imovinskih osiguranja.

Karakteristike tržišta osiguranja u našoj zemlji u ovom momentu ostavljaju nedovoljno prostora za poštovanje principa savremenog poslovanja osiguravajućih kompanija. Nelojalna konkurencija, nizak životni standard stanovništva koji onemogućava velikom broju stanovništva obezbjeđenje usluga osiguranja, nedovoljna razvijenost finansijskog tržišta, predstavljaju usporavajuće faktore za razvijanje modernih kompanija koje će svoje poslovanje zasnivati na zdravim ekonomskim načelima.

Iz tih razloga, uz jasno postavljenu zakonsku regulativu i što je najvažnije kroz kontrolu osiguravajućih društava, odnosno sprovođenje primjene zakona, treba vratiti osiguranju kao djelatnosti ulogu koju ima u svim razvijenim zemljama svijeta. Takođe, treba jasno postaviti pravila utakmice osiguranja i na taj način omogućiti da se domaća osiguravajuća društva pravilno pozicioniraju na tržištu i uhvate u koštac sa dolazećom konkurencijom iz inostranstva, koja će blagotvorno djelovati na rast i razvoj čitavog finansijskog sektora.

4. Zaključak

Analitičari danas različito vide perspektive razvoja finansijskih tržišta zemalja u regionu i uglavnom ne postoji potpuna saglasnost oko brzine i načina uključivanja na tržište Evropske Unije, s obzirom na zahtjeve prema zemljama kandidatima. Putevi tranzicije se razlikuju od zemlje do zemlje imajući u vidu specifičnosti njihovih privreda.

Iako je članica Evropske Unije Slovenija kao ekonomski najrazvijenija zemlja regiona još uvijek nije dostigla iznose premija i visinu specifičnih poka-

zatelja osiguranja koje realizuju razvijene zemlje Evrope.

Makedonija i BIH ubrajaju se u zemlje sa najmanje razvijenim sektorom osiguranja i to prije svega zbog političkih, ekonomskih i naročito regulatornih problema koji ugrožavaju djelatnost osiguranja.

Imajući u vidu gore navedene podatke o stanju tržišta osiguranja Srbije u 2006. godini i činjenicu da je okruženje djelatnosti osiguranja dobilo uređene konture, prije svega u smislu adekvatnog, jasnog i transparentnog okruženja, nameće se zaključak da Srbija predstavlja značajan potencijal za dalji razvoj različitih vidova dugoročne štednje uključujući životno osiguranje.

Ako izuzmemo Sloveniju i Hrvatsku, i analiziramo već pomenute indikatore u regionu, možemo zaključiti da tržište osiguranja regije zaostaje za razvijenim zemljama Evrope.

Za razliku od zemalja u okruženju, tržište osiguranja u Crnoj Gori prilično je nerazvijeno i kao takvo zahtijeva što hitnije reforme. Razlog za to leži u činjenici da građani jedva podmiruju egzistencijalne potrebe, tako da je vrlo teško izdvojiti sredstva za osiguranje života zbog izgubljenog povjerenja stanovništva u osiguravajuće kompanije i njihove nedovoljne informisanosti o značaju i mogućnostima korišćenja određenih vidova osiguranja.

Uslovi za proširenje ponude osiguravajućih usluga zavise od očekivanih promjena na crnogorskom tržištu. Promjene se očekuju usled:

- jačanja pravno-zakonskih okvira u sistemu,
- poboljšanja životnog standarda,
- promjena vlasničke strukture osiguravajućih kompanija,
- rasta i razvoja finansijskog tržišta i uvođenja novih finansijskih institucija i instrumenata
- otvaranja prema stranoj konkurenciji kao i priliva stranih investicija.

Razvojem životnog osiguranja, očekuje se da će osiguravajuće kompanije zauzeti svoje mjesto na finansijskom tržištu. Neophodno je izvršiti aktuarske proračune životnog vijeka i smrtnosti u Crnoj Gori, nakon čega se očekuje bolje funkcionisanje kako životnog, tako i dobrovoljnog penzijskog osiguranja. Pored životnog i dobrovoljnog penzijskog osiguranja, očekuje se uvođenje i funkcionisanje osiguranja domaćeg i međunarodnog prevoza, osiguranja domaćinstava i drugih proizvoda osiguranja, što bi svakako trebalo da poboljša položaj osiguravajućih kompanija na finansijskom tržištu i omogućiti dalji razvoj osiguranja, kao i čitavog finansijskog sektora u Crnoj Gori.

Literatura

1. Dr Kaščelan Vladimir, Mr Novović Milijana, „Komparativna analiza tržišta osiguranja u regionu“, „Preduzetnička ekonomija“ Ekonomski fakultet Podgorica 2006 god.
2. Dr Kaščelan Vladimir, Mr Novović Milijana, „Osiguranje u svijetu sa osvrtom na Crnu Goru“, „Preduzetnička ekonomija“ Ekonomski fakultet Podgorica 2005 god.
3. Dr Kočović Jelena, Dr Šulejić Predrag, Beograd 2002., " Osiguranje"
4. Dr Marović Boris, D. Mrkišić D., Novi Sad 1996 "Osiguranje i reosiguranje"
5. Dr Marović Boris i Žarković Nebojša, DDOR Novi Sad 2002. " Leksikon osiguranja"
6. Mr Novović Milijana, "Izvori finansiranja i plasman sredstava osiguravajućih kompanija", Magistarski rad, Ekonomski fakultet Beograd, 2005 god.
7. Mr Novović Milijana, "Perspektive razvoja tržišta osiguranja Crne Gore", Vrnjačka Banja, jun 2007 god.
8. Časopis „Svijet Osiguranja“, Zagreb
9. Časopis „Sigma“, Swiss-re
10. Zbornik radova Ekonomski fakultet Beograd, 2003, „Privatizacija i perspektive osiguranja u zemljama u tranziciji“
11. Zbornik radova Ekonomski fakultet Beograd, 2005, „Mogućnosti i ograničenja plasmana sredstava osiguravajućih kompanija u svetlu novog Zakona o osiguranju“
12. www.capitalmarket.ba (Portal tržišta kapitala u BiH)
13. www.hanfa.hr (Hrvatska agencija za nadzor osiguranja)
14. www.dzs.hr (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske)
15. www.nbs.yu (Narodna banka Srbije)
16. www.webrzs.statserb.sr.gov.yu (Republički zavod za statistiku Srbije)
17. www.cb-mn.org (Centralna banka Crne Gore)
18. www.vlada.cg.yu (Ministarstvo finansija Crne Gore)
19. www.stat.gov.mk (Državni zavod za statistiku Republike Makedonije)

INSURANCE COMPANIES IN THE FINANCIAL MARKET IN THE REGION***Conslussion***

Contemporary analysts see differently the perspectives of the development of financial markets of the countries in the region and, generally, there is no a complete agreement on the rate and manner of integration into the EU market considering the requirements set before the candidate countries. The transition paths differ from country to country having in mind the characteristics of their economies.

As the EU member state and economically the most developed country in the region Slovenia has not yet reached the amount of premiums and the level of specific indicators of insurance realized in the developed European countries.

Macedonia and Bosnia and Herzegovina are the countries with the least developed insurance sector, primarily due to political, economic and especially legal problems that adversely affect the insurance industry.

Having in mind the above data on the insurance market conditions in Serbia in 2006 as well as the fact that insurance environment has acquired distinct features, primarily in terms of adequate, clear and transparent environment, the conclusion can be drawn that Serbia has a strong potential for further development of different forms of long-term savings, including life insurance.

Excluding Slovenia and Croatia and analyzing the above mentioned indicators in the region, the conclusion can be drawn that the insurance market of the region is lagging behind the developed European countries.

Unlike the neighbouring countries, the insurance market in Montenegro is quite underdeveloped and as such requires emergent reforms. The cause lies in the fact that the citizens are hardly capable of meeting basic needs, and so it is very hard to earmark funds for life insurance due to the lost confidence of the population in insurance companies and their insufficient information on the importance and the possibilities of the use of certain types of insurance.

The conditions for the increase in the number of insurance companies depend on the expected changes in the Montenegrin market. The changes are expected due to: 1) improvement of legal framework in the system, 2) improvement of the standard of living, 3) the change in the ownership structure of insurance companies, 4) reforms of financial market and the introduction of new financial institutions and instruments, 5) careful opening toward the international competition as well as a controlled inflow of foreign investments.

Insurance companies are expected to take their position in the financial market by the development of life insurance. Actuarial calculations of life expectancy and mortality in Montenegro are necessary to make, after which a better functioning of both life insurance and voluntary pension insurance is to be expected. In addition to life and voluntary pension insurance, the introduction and functioning of national and international transport insurance, household insurance and other insurance products is expected, too. This should certainly improve the position of insurance companies in the financial market and enable the further development of insurance, as well as whole financial sector in Montenegro.